

PROGRAM HARCERSTWA STARSZEGO

SPIS TREŚCI:

1. WSTĘP
2. PROGRAM HARCERSTWA STARSZEGO
3. STOPNIE I SPRAWNOŚCI HARCERSKIE

W NASTĘPNEJ KOLEJNOŚCI UKAZĄ SIĘ:

- GRA PROGRAMOWA
- ZNAKI SŁUŻB
- STARSZOHARCERSKI PAKIET METODYCZNY
- GRA WĘDROWNICZA
- GRA STARSZOHARCERSKA „OTWARTA EUROPA”

PROGRAM HARCERSTWA STARSZEGO

WSTĘP

„Wszyscy marzymy, lecz nie tak samo.

Ci, co śnią nocą - w najgłębszych zakamarkach umysłu - budzą się, by odkryć próżność swych snów, ci natomiast, co za dnia marzą, to ludzie niebezpieczni, ponieważ mogą - oczy mając otwarte - wprowadzić swoje marzenia w czyn.”

T.E. Lawrence

DRUHNO DRUŻYNOWA ! DRUHU DRUŻYNOWY !

Oddajemy w Twoje ręce *PROGRAM HARCERSTWA STARSZEGO*. Od kilku już lat dawała się odczuć w naszym Związku konieczność znalezienia nowego programu dla harcerzy starszych. Brakowało materiałów, które pomogłyby drużynowym sformułować program i zaplanować pracę starszoharcerskiej drużyny, pokazały kierunki działania i dostarczyły nowych pomysłów. Konieczność ta była dotkliwie odczuwana wobec ogromnych zmian zachodzących w naszym kraju, Europie, świecie.

„Jeśli harcerstwo chce żyć i nadal pełnić swą rolę w polskim życiu, musi samo zdobyć się na PRÓBĘ ODSZUKANIA WŁASNEGO OBLICZA...” - napisał kiedyś Aleksander Kamiński. Dziś nadszedł czas, aby harcerstwo starsze podjęło próbę znalezienia swego miejsca we współczesnym polskim życiu. Próbę rzetelną, opartą na przeświadczeniu, że nie kolejna koniunktura, ale istotne, doniosłe przemiany skłoniły nas do jej podjęcia.

Próbie sformułowania Programu Harcerstwa Starszego podjął, powołany rozkazem Naczelnika ZHP w październiku 1992 r., Wydział Harcerstwa Starszego i Akademickiego Głównej Kwatery. Efektem tych poszukiwań miał być program, który powinien pokazywać starszej młodzieży harcerskiej jak celowym i planowym działaniem odpowiadać na aktualne, ważne problemy, sprawy i zjawiska zachodzące w życiu społecznym wokół nas. Miał być to program aktualny i ciekawy, odpowiadający na potrzeby młodych ludzi oraz oczekiwania społeczeństwa wobec harcerstwa starszego. Czy udało nam się osiągnąć zamierzony cel - ocenicie już sami.

W opracowaniu Programu brało udział kilkuset instruktorów i harcerzy starszych. Sformułowanie kierunków programowych zostało poprzedzone wnikliwą analizą aktualnej sytuacji młodych ludzi w Polsce. Przedmiotem tej analizy były: sytuacja materialna i warunki życia młodzieży, jej perspektywy, system edukacyjny, stan zdrowia i poziom patologii społecznych. Nie tworzyliśmy naszego starszoharcerskiego programu siedząc za biurkiem w Warszawie. Podczas X Polowej Zbiórki Harcerstwa Starszego w Pająku w sierpniu 1992 r. wspólnie z Centrum Badania Opinii Społecznych przeprowadziliśmy badania ankietowe dotyczące systemu wartości i postaw młodzieży. Zorganizowaliśmy dwie programowe konferencje starszoharcerskie. Wzięło w nich udział około trzystu drużynowych i instruktorów starszoharcerskich z całego kraju. Pierwsza, która odbyła się w listopadzie 1992 r. w Centralnej Szkole Instruktorskiej w Załęczu, wytyczyła sześć kierunków programowych. Druga, zorganizowana w marcu 1993 r. w Perkozie, postawiła dla poszczególnych kierunków cele do osiągnięcia i wypełniła je propozycjami konkretnych działań, które złożyły się na ogromny bank pomysłów. Efekty naszej pracy porównywaliśmy z programami dla skautów starszych (Venture Scouts) z innych organizacji skautowych w Europie, czerpiąc z nich inspirację i wiele pomysłów.

Szerokie grono harcerzy starszych i instruktorów po raz pierwszy miało okazję

zetknąć się z Programem w sierpniu 1993 r. podczas XI Polowej Zbiórki Harcerstwa Starszego w Strącznie. Zgłoszono wtedy wiele cennych uwag. Wzięliśmy również pod rozwagę wnioski zebrane na kursach drużynowych starszoharcerskich w Centralnej Szkole Instruktorskiej w Załęczu oraz podczas wielu spotkań z harcerzami starszymi w całym kraju. Od początku tych poszukiwań mogliśmy liczyć na pomoc harcerskich środowisk akademickich. Harcerze akademicy służyli nam swoją fachową wiedzą i doświadczeniem. O opinię na temat Programu prosiliśmy również komendantów chorągwi. Podczas XXIX Zjazdu ZHP w grudniu 1993 r. Program był przedmiotem dyskusji jednego z zespołów roboczych, a Zjazd zobowiązał nas do kontynuowania prac podejmując „Uchwałę w sprawie Programu Harcerstwa Starszego”. Ogromną pomoc uzyskaliśmy od osób spoza harcerstwa - ludzi nauki, kultury, ekonomii, działalności publicznej, ekspertów zajmujących się dziedzinami, których dotyczyamy w naszym Programie. Obiektywnie oceniali efekty naszej pracy i wskazali wiele niewykorzystanych dotychczas możliwości harcerskiego działania.

Program Harcerstwa Starszego, który oddajemy w Wasze ręce, jest więc rezultatem pracy wielu harcerzy starszych, drużynowych i instruktorów, sojuszników harcerstwa - Waszych przyjaciół z harcerskiego kręgu.

Szukając inspiracji sięgnęliśmy po dotychczasowy dorobek programowy i metodyczny docierając do historycznych materiałów dotyczących harcerstwa starszego. To stamtąd właśnie zaczerpnęliśmy filozofię kreowania starszoharcerskiego programu - „Zamiast stawiać pytanie: co wymyśleć, aby zainteresować młodzież, należy postawić pytanie: CO JEST W POLSCE DO ZROBIENIA? Oraz - co młodzież może i potrafi wykonać? To przedstawienie jest równoznaczne z wychowaniem do życia przez udział i tworzenie kształtów życia”. Taką właśnie koncepcję starszoharcerskiego programu wysunęli w 1957 r. instruktorzy z warszawskiego Koła Instruktorów im. Mieczysława Bema (KIMB). Dzisiaj również jako harcerze starsi nie chcemy biernie przyglądać się temu, co dzieje się wokół nas, chcemy mieć wpływ na otaczającą nas rzeczywistość, świadomie ją tworzyć i przez to rozwijać samych siebie. Chcemy się czuć potrzebni, a swoją starszoharcerską pracę i służbę kierunkować na sprawy, zjawiska, problemy najbardziej aktualne i ważne dla kraju i społeczeństwa, w którym żyjemy.

Co jest w Polsce do zrobienia, co jest do zrobienia w naszej gminie, mieście, dzielnicy i ulicy, na której mieszkamy? Dziś powinniśmy działać lokalnie ale myśleć globalnie. Co jest więc do zrobienia w naszym bezpośrednim sąsiedztwie - w Europie oraz na planecie, na której żyjemy? W końcu - co powinniśmy zrobić dla samych siebie?

SZEŚĆ KIERUNKÓW Programu Harcerstwa Starszego jest odpowiedzią na te właśnie pytania. Wszystkie kierunki są równoważne i wzajemnie się przenikają. Dobrze działająca drużyna powinna stworzyć swoim członkom warunki do rozwoju intelektualnego i duchowego jak również zadbać o ich zdrowie i kulturę fizyczną. Budować świadomość ekologiczną oraz skłaniać ku samodzielności ekonomicznej. W swym działaniu być otwarta na świat jak i mocno tkwić w życiu swojej społeczności lokalnej. Dopiero wówczas możemy mówić o pełnym rozwoju.

Mając choćby i najszlachetniejszy zamysł nie można działać skutecznie bez postawienia sobie celów, które chcemy osiągnąć. Dlatego właśnie dla każdego kierunku programowego wyznaczaliśmy CELE. Określają one szczegółowo, jakie elementy powinny być uwzględnione w pracy nad danym kierunkiem. Jeżeli w gronie drużyny uznacie, że pominęliśmy tam coś ważnego, to uzupełnijcie ten kierunek o własne cele.

Założony cel możemy osiągnąć tylko przez działanie. Dla każdego z nich został więc przygotowany BANK POMYSŁÓW zawierający liczne propozycje konkretnych działań, jakie drużyna, zastęp, patrol mogłyby podjąć. To na tym właśnie etapie będziecie mieli największe pole do popisu. Wykorzystajcie tu własne doświadczenie, wiedzę, wyobraźnię. Bądźcie współtwórcami tego Programu. Ta część materiału została zredagowana tak, abyście

zawsze znaleźli miejsce na wpisanie własnych pomysłów.

W tym opracowaniu nie znajdziecie gotowej recepty na harcerską przygodę. Program dla swojej drużyny musicie stworzyć sami w zależności od Waszych zainteresowań i potrzeb. Sami musicie dostosować go do swoich możliwości oraz warunków własnego środowiska lokalnego: szczepu, hufca, dzielnicy, miasta, gminy. Dlatego właśnie ten Program ma otwarty charakter. Każdy zastęp, drużyna czy namiestnictwo w hufcu powinno stale go uzupełniać o własne pomysły. Dajemy Wam do ręki tworzywo, z którego możecie budować na miarę własnych chęci, pomysłów i możliwości. Narzędziem, które ma pomóc Wam zapoznać się z Programem i opracować roczny plan pracy drużyny lub namiestnictwa w hufcu, będzie Gra Programowa, którą wydamy w najbliższym czasie.

Jeżeli chcecie stworzyć w drużynie warunki do wszechstronnego rozwoju nie wolno zapomnieć o stopniach i sprawnościach harcerskich. To one są dla każdego harcerza wyznacznikami rozwoju jego wiedzy, umiejętności i postaw. Dając Wam do ręki Program Harcerstwa Starszego, chcemy przypomnieć o tych właśnie instrumentach metodycznych. Tylko poprzez zdobywanie kolejnych stopni i sprawności członkowie Waszych drużyn będą mogli w pełni wykorzystać możliwości samorozwoju zawarte w Programie.

Pakiet zawierający Program Harcerstwa Starszego jest przeznaczony dla drużynowych i namiestników starszoharcerskich w hufcach. Wydział Harcerstwa Starszego Głównej Kwatery, mając na uwadze Wasze potrzeby, będzie stale rozwijał Program Harcerstwa Starszego uzupełniając pakiet o nowe elementy. Każdy korzystający z pakietu programowego będzie mógł zamówić i za zaliczeniem pocztowym uzyskać jego kolejne części. W nowym roku harcerskim ukaza się:

- **Gra Programowa,**
- **Znaki Służb (zaktualizowane),**
- **Gra Wędrownicza,**
- **Starszoharcerski Pakiet Metodyczny.**

Program Harcerstwa Starszego będziemy rozwijać także przez dodatkowe propozycje dla poszczególnych kierunków programowych. W trakcie przygotowań, dla kierunku „Otwarcie na Świat”, jest *gra starszoharcerska pt. „OTWARTA EUROPA”*, która ma pomóc drużynom w organizacji wyprawy zagranicznej i zachęcić do współpracy ze skautami z innych krajów. Gra ukaże się w formie zestawu plakatów, broszur i plansz, o który będziecie mogli uzupełnić swój pakiet. Sukcesywnie będą wydawane następne propozycje dla kolejnych kierunków Programu. Wkładki programowe i metodyczne o mniejszej objętości będą drukowane również w Waszym miesięczniku starszoharcerskim „NA TROPIE”. Będziecie mogli stale uzupełniać o nie swoje pakiety programowe.

DRUHNO DRUŻYNOWA , DRUHU DRUŻYNOWY!

Każdy z nas ma jakieś oczekiwania wobec harcerstwa, a przecież jest ono ruchem, w którym najwięcej zależy od nas samych - naszych chęci, wyobraźni, entuzjazmu, skuteczności działania. Mam gorącą nadzieję, że Program Harcerstwa Starszego pomoże Wam kreować Harcerstwo na miarę Waszych oczekiwań. Mam nadzieję, że pomoże Wam w harcerski sposób „... wprowadzać swoje marzenia w czyn”.

CZUWAJ !

**Zastępca Naczelnika ZHP
hm. Jacek Smura**

PROGRAM HARCERSTWA STARSZEGO

ROZWÓJ INTELEKTUALNY I DUCHOWY

Jednym z celów Harcerstwa jest stwarzanie warunków do pełnego rozwoju intelektualnego i duchowego młodego człowieka. Spróbujmy odkryć samego siebie, odnaleźć to, co w każdym z nas jest najcenniejsze rozpoznać własne zdolności.

W samodzielności poglądów odnajdźmy drogi do zrozumienia otaczającej nas rzeczywistości. W Prawie Harcerskim poszukajmy odpowiedzi, czy Harcerstwo może być sposobem na życie.

Obecnie wielu ludzi uważa, że stary dylemat pomiędzy „mieć” a „być” samo życie rozstrzygnęło na korzyść „mieć”. Każdy z nas musi sam znaleźć odpowiedź na pytanie, czy tak jest rzeczywiście ?

CELE:

CO POWINIŚMY ZROBIĆ?

- ✿ ukształtować swój własny system wartości oparty na Prawie Harcerskim.
- ✿ stworzyć warunki swobodnego kształtowania światopoglądu, nauczyć się tolerancji i poszanowania inności.
- ✿ stale rozwijać swoją osobowość i kształtować indywidualność poprzez rozwój własnych zdolności.
- ✿ rozwijać wrażliwość na piękno i kreować postawy twórcze.
- ✿ uczestniczyć w życiu religijnym wspólnoty swojego wyznania, w harcerski sposób włączyć się w jej życie.
- ✿ przygotować się do życia w naszych przyszłych rodzinach.

BANK POMYSŁÓW: UKSZTAŁTOWAĆ SWÓJ WŁASNY SYSTEM WARTOŚCI OPARTY NA PRAWIE HARCERSKIM.

JAK TO OSIĄGNAĆ?

- * na kominku, ognisku, kuźnicy porozmawiajcie o tym, jak rozumiecie poszczególne punkty Prawa Harcerskiego, jaki system wartości, jakie postawy są w nich zawarte?
- * spróbujcie przeprowadzić cykl kolejnych dziesięciu kuźnic, dyskusji, ognisk, na których przeanalizujecie każdy z dziesięciu punktów Prawa, znajdźcie do nich odniesienia w konkretnych życiowych sytuacjach i postawach,
- * porównajcie Prawo Harcerskie z innymi skodyfikowanymi systemami wartości: np. chrześcijańskim dekalogiem, prawem rycerskim, japońskim kodeksem Bushido,
- * prześledźcie historię Prawa Harcerskiego od chwili jego powstania i porównajcie jego kolejne wersje,
- * przeprowadźcie dyskusję, czy do naszych 10 punktów Prawa należałoby jeszcze dopisać następne, jeśli tak, to jakie?
- * zaproście na zbiórkę filozofa, etyka, socjologa, psychologa lub duszpasterza, porozmawiajcie o tym, jakie systemy wartości i postawy dominują dzisiaj wśród młodych ludzi.

BANK POMYSŁÓW: STWORZYĆ WARUNKI SWOBODNEGO KSZTAŁTOWANIA ŚWIATOPOGLĄDU, NAUCZYĆ SIĘ TOLERANCJI I POSZANOWANIA INNOŚCI.

JAK TO OSIĄGNAĆ?

- * przeprowadźcie wędrowkę intelektualną tropami: filozofów, etyków, artystów, polityków, wynalazców, świętych Kościoła,
- * przeprowadźcie grę symulacyjną, w której każdy zastęp przedstawi jedną partię z polskiej sceny politycznej,
- * weźcie udział w spotkaniach przeciwnych ugrupowań politycznych, później w dyskusji porównajcie treści postulatów i programów, spróbujcie określić grupy interesów, do których adresowane są te programy polityczne,
- * zorganizujcie wycieczkę do kościołów innych wyznań, spotkajcie się z ich kapłanami,
- * na zbiórce porównajcie ze sobą różne religie: chrześcijaństwo, judaizm, islam, buddyzm i inne, jakie są podobieństwa i różnice?
- * poznajcie systemy wartości, filozofie i postawy różnych subkultur młodzieżowych.

BANK POMYSŁÓW: STALE ROZWIJAĆ SWOJĄ OSOBOWOŚĆ I KSZTAŁTOWAĆ INDYWIDUALNOŚĆ POPRZEZ ROZWÓJ WŁASNYCH ZDOLNOŚCI.

JAK TO OSIĄGNAĆ?

- * czy znacie sami siebie? Przygotujcie indywidualnie listy swoich zalet i wad, omówcie je potem wspólnie w gronie drużyny czy zastępu, przekonajcie się, jak inni was

- oceniają,
- * zastanówcie się, jakie macie zdolności, w czym jesteście naprawdę dobrzy, co jest waszą mocną stroną, zastanówcie się, jak moglibyście wykorzystać w życiu swoje talenty, porównajcie później wyniki swoich dociekań,
  - * podobnie zastanówcie się nad tym, co jest waszą słabą stroną, nad czym musicie jeszcze popracować, wspólnie zastanówcie się, jak moglibyście skorygować te „braki”,
  - * opracujcie indywidualne plany rozwoju na okres sześciu miesięcy lub roku, wyznaczcie cele swojego rozwoju (np. nauka punktualności, podciągnięcie się z angielskiego lub zdobycie prawa jazdy), co miesiąc lub dwa w gronie drużyny czy zastępu przeanalizujcie, jak postępuje realizacja tych planów,
  - * podzielcie się na zbiorce swoim hobby, zainteresowaniami, pasjami, ustalcie w drużynie „Tydzień przekraczania samego siebie”,
  - * zorganizujcie warsztaty psychologiczne, pozwalające poznać siebie - swoje reakcje i zachowania, do współpracy zaproście szkolnego psychologa lub psychoterapeutę,

BANK POMYSŁÓW: ROZWIJAĆ WRAŻLIWOŚĆ NA PIĘKNO I KREOWAĆ POSTAWY TWÓRCZE

JAK TO OSIĄGNAĆ?

- * przeprowadźcie zwiad dotyczący' krajobrazu kulturowego waszego regionu, zorganizujcie w hufcu wystawę na ten temat,
- * zorganizujcie w drużynie spotkania ze sztuką - wybierzcie się razem do muzeum, kina, teatru, opery, na koncert,
- * zaprezentujcie na zbiorce swoje zainteresowania muzyczne,
- * zorganizujcie warsztaty teatralne, poproście o pomoc fachowców: np. wychowawców z młodzieżowego domu kultury, aktorów z teatru miejskiego,
- * zorganizujcie w hufcu festiwal piosenki, konkurs „Śpiewać każdy może”, przegląd małych form teatralnych,
- * zgłoście swoją drużynę do udziału w regionalnym lub ogólnopolskim festiwalu piosenki, przeglądzie teatralnym,
- * ogłoście na obozie „Dzień bez krzywdzącego słowa”,
- * zorganizujcie sobie warsztaty plastyczne,
- * przeprowadźcie plener plastyczny i wystawę swoich prac,
- * zaproście na spotkanie rysownika i z jego pomocą stwórzcie swoje autoportrety i karykatury, narysujcie komiks z życia drużyny,
- * zorganizujcie harcerski dyskusyjny klub filmowy,
- * zorganizujcie wieczór poetycki, pochwalcie się też swoimi wierszami, które zazdrośnie chowacie w szufladach,
- * zorganizujcie warsztaty filmowe w technice video,
- * zrealizujcie swój własny film, wspólnie przygotujcie scenariusz, dialogi, scenografię, podzielcie się rolami,
- * zorganizujcie w drużynie lub hufcu konkurs lub wystawę fotograficzną,
- * ogłoście sobie „Tydzień bez telewizji”, ale **za to** z dobrą książką,
- * zorganizujcie „Wielką grę” o przeczytanej książce,
- * napiszcie artykuł, reportaż, felieton, przygotujcie fotoreportaż do „*NA TROPIE*”,

BANK POMYSŁÓW: UCZESTNICZYĆ W ŻYCIU RELIGIJNYM WSPÓLNOTY SWOJEGO WYZNANIA, W HARCERSKI SPOSÓB WŁĄCZYĆ SIĘ W JEJ ŻYCIE.

JAK TO OSIĄGNAĆ?

- * skontaktujcie się z duszpasterzem harcerskim odpowiadającym za środowisko waszego hufca lub chorągwi, zaproście go na zbiórkę, biwak, obóz,
- * zaproście na zbiórkę miejscowego proboszcza, księdza-katechetę, przeprowadźcie rozmowę o miejscu Boga w harcerskim systemie wartości, o roli religii w harcerskim wychowaniu,
- * odwiedźcie najbliższy klasztor, zobaczcie, jak żyją bracia i siostry zakonne,
- * zorganizujcie wyprawę na Jasną Górę lub inne miejsce kultu religijnego,
- * weźcie udział w życiu swojego harcerskiego duszpasterstwa, uczestniczcie w harcerskich mszach, służbie liturgicznej, rekolekcjach,
- * przeprowadźcie kuźnicę na temat dekalogu,
- * porozmawiajcie o tym, jakie jest dzisiaj miejsce wiary w życiu młodego człowieka,

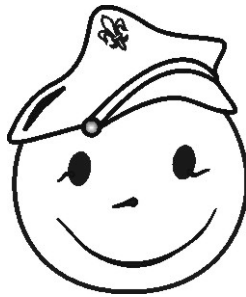
BANK POMYSŁÓW: PRZYGOTOWAĆ SIĘ DO ŻYCIA W NASZYCH PRZYSZŁYCH RODZINACH.

JAK TO OSIĄGNAĆ?

- * zaproście na spotkanie psychologa, socjologa, porozmawiajcie o roli kobiety i mężczyzny w małżeństwie,
- * przeanalizujcie w dyskusji na zbiórce swoje obowiązki w rodzinie - co chcielibyście zmienić,
- * zastanówcie się, jak chcielibyście, aby w przyszłości wyglądało życie waszych rodzin, jak podzielicie się obowiązkami, jak będziecie wychowywać swoje dzieci, co to znaczy planowanie rodziny?
- * zaproście do dyskusji swoich rodziców - są oni bez wątpienia „ekspertami” w dziedzinie rodziny,
- * zerwijcie z tematami tabu, zaproście na spotkanie seksuologa lub lekarza, porozmawiajcie o nurtujących was problemach, dowiedzcie się, jak zapobiegać niepożądaney ciąży, spytajcie co to jest kultura seksualna, poproście o wskazanie literatury, która mogłaby wam pomóc,
- * dowiedzcie się, jakie instytucje i organizacje w waszym mieście służą młodym ludziom pomocą w planowaniu rodziny, gdzie można uzyskać wydawnictwa informacyjne lub pomoc fachowców.

PROGRAM HARCERSTWA STARSZEGO

ZAANGAŻOWANIE NA RZECZ WSPÓLNOTY LOKALNEJ

„Starajcie się zostawić świat trochę lepszym niż ten, któryście zastali ...” - takie zadanie postawił skautom całego świata założyciel skautingu Robert Baden-Powell. Sami doskonale wiecie, jakie sprawy są najważniejsze dla Waszej lokalnej społeczności: dzielnicy, gminy, miasta, regionu. Znajdźcie sposób, w jaki młodzi ludzie mogą na te ważne sprawy wpływać, jak kształtować otaczającą ich rzeczywistość.

Poszukajcie też tych, którzy w Waszym sąsiedztwie potrzebują pomocy. Wasza starszoharcerska pomoc może okazać się najbardziej skuteczna. Andrzej Małkowski mawiał: „Nie mów o służbie, po prostu ją rób!”.

CELE:

CO POWINNIŚMY ZROBIĆ?

- * poznać zasady demokracji i nauczyć się z nich korzystać, dowiedzieć się, w jaki sposób możemy mieć wpływ na najważniejsze sprawy naszego kraju i swoich społeczności lokalnych.
- * poznać aktualne problemy swojej dzielnicy, gminy, miasta, regionu.
- * zrobić „coś ważnego” dla swojej dzielnicy, gminy, miasta i jego mieszkańców.
- * znaleźć w swoim otoczeniu tych, którzy potrzebują pomocy i po prostu pomóc!
- * znaleźć sojuszników dla harcerskiej działalności.

BANK POMYSŁÓW: POZNAĆ ZASADY DEMOKRACJI I NAUCZYĆ SIĘ Z NICH KORZYSTAĆ, DOWIEDZIEĆ SIĘ, W JAKI SPOSÓB MOŻEMY MIEĆ WPŁYW NA NAJWAŻNIEJSZE SPRAWY NASZEGO KRAJU I SWOICH SPOŁECZNOŚCI LOKALNYCH

JAK TO OSIĄGNAĆ?

- * ułóżcie konstytucję waszej drużyny, zapiszcie w niej swoje prawa i obowiązki, strukturę władzy, tryb podejmowania ważnych decyzji i inne sprawy, które uznacie za istotne,
- * przeprowadźcie „zbiórkę z Konstytucją Rzeczypospolitej Polskiej”, poznajcie swoje prawa i obowiązki obywatelskie,
- * dowiedzcie się, jak pracuje Sejm i Senat, przeprowadźcie w drużynie grę parlamentarną,
- * złóżcie wizytę w biurze poselskim lub senatorskim, dowiedzcie się, jak pracuje takie biuro,
- * spotkajcie się z posłem lub senatorem swojego regionu:
- * porozmawiajcie o sprawach ważnych dla młodzieży w naszym kraju,
- * dowiedzcie się, jaką rolę spełnia Rzecznik Praw Obywatelskich,
- * weźcie udział w wyborach do samorządu szkolnego lub studenckiego, opracujcie swój program wyborczy,
- * poznajcie zasady wyborów do władz samorządowych - rady gminy i sejmiku wojewódzkiego,
- * w urzędzie gminy sprawdźcie, gdzie mieszka najbliższy radny, gdzie i kiedy pełni swój dyżur,
- * dowiedzcie się, ilu młodych radnych zasiada w radzie gminy, zaproście ich na zbiórkę, zaproponujcie utworzenie koła młodych radnych lub komisji młodzieży przy radzie gminy; taka komisja będzie reprezentować w gminie interesy młodzieży, zaproponujcie swoją pomoc w pracach tej komisji,

BANK POMYSŁÓW: POZNAĆ AKTUALNE PROBLEMY SWOJEJ DZIELNICY, GMINY. MIASTA, REGIONU.

JAK TO OSIĄGNAĆ?

- * poznajcie historię swojej „małej ojczyzny”: ulicy, dzielnicy, miasta, regionu,
- * przeprowadźcie zwiad społeczny tropiąc sprawy ważne dla waszej społeczności lokalnej, sprawdźcie jakie problemy w gminie mają młodzi ludzie,
- * przeprowadźcie w swoim środowisku ankietę „Co chciałbym zmienić w moim otoczeniu?”,
- * zorganizujcie grę symulacyjną „Rada gminy”, jako radni dysponując wynikami zwiadu zastanówcie się, co należałoby zrobić, aby mieszkańcom waszej gminy żyło się lepiej,
- * zainteresujcie efektami waszego zwiadu i gry swoich radnych, burmistrza lub wójta oraz lokalną prasę i rozgłośnię radiową,
- * zastanówcie się, co młodzi ludzie mogliby zrobić wspólnie w waszej gminie,
- * zorganizujcie wystawę „Tu i teraz - problemy naszej lokalnej społeczności”,

- * z udziałem burmistrza, wójta lub radnych przeprowadźcie dyskusję na temat roli harcerstwa w życiu lokalnej społeczności,
- * przeprowadźcie grę „Miasto moich marzeń”, podczas której zaplanujecie miasto na miarę potrzeb i oczekiwań młodych ludzi,
- * jako Harcerska Służba Informacyjna nawiążcie współpracę z lokalną prasą, radiem i telewizją, o swoich działaniach napiszcie do „NA TROPIE”,

BANK POMYSŁÓW: ZROBIĆ „COŚ WAŻNEGO” DLA SWOJEJ DZIELNICY, GMINY, MIASTA I JEGO MIESZKAŃCÓW.

JAK TO OSIĄGNAĆ?

- * zacznijcie redagować lokalną gazetkę swego osiedla, wsi, dzielnicy,
- * podejmijcie się redagowania rubryki młodzieżowej w lokalnej prasie, rozgłośni, zaproponujcie swoją pomoc w redagowaniu programu dla młodzieży w lokalnej telewizji,
- * zorganizujcie festyn na Dzień Dziecka, przegląd teatrzyków, turniej skakankowy,
- * zbudujcie ścieżkę zdrowia lub plac zabaw,
- * upomnijcie się w zarządzie miasta o pojemniki na surowce wtórne,
- * otwórzcie wypożyczalnię sprzętu turystycznego,
- * zorganizujcie akcję „Bezpieczna droga dziecka do szkoły”,
- * zorganizujcie dla dzieciaków z waszej dzielnicy zastępy Nieobozowej Akcji Letniej albo Nieobozowej Akcji Zimowej,
- * podczas obozu lub zimowiska załóżcie „Zielone przedszkole”,
- * dla lokalnej gazety napiszcie przewodnik po najbliższej okolicy, lub informator dla młodzieży, jak ciekawie spędzać wolny czas,
- * otoczcie opieką zapomniane miejsca pamięci narodowej,
- * zaopiekujcie się najbliższymi szlakami turystycznymi,
- * zorganizujcie Harcerskie Pogotowie Pomocy Szkolnej,
- * zuchy, harcerze i harcerze starsi waszego hufca to też swoista „wspólnota lokalna”, obejmijcie swoim patronatem gromadę zuchową lub harcerską drużynę, pomóżcie im,
- * powołajcie w swoim hufcu namiestnictwo starszoharcerskie,

BANK POMYSŁÓW: ZNALEŹĆ W SWOIM OTOCZENIU TYCH, KTÓRZY POTRZEBUJĄ POMOCY I PO PROSTU POMÓC!

JAK TO OSIĄGNAĆ?

- * sprawdźcie, kto z waszych sąsiadów potrzebuje pomocy, na pewno są wśród nich ludzie starsi, samotni, chorzy,
- * czy w waszej drużynie są niepełnosprawni? Jeżeli tak - to stwórzcie im warunki do normalnego uczestnictwa w zbiórkach, zachęćcie ich do harcerstwa,
- * obejmijcie swoim patronatem drużynę Nieprzetartego Szlaku, dom dziecka, dom opieki społecznej, zabierajcie dzieciaki na swoje zbiórki,
- * zorganizujcie w hufcu stałe harcerskie pogotowie dla osób niepełnosprawnych (zakupy, porządki itp.),
- * stwórzcie możliwość uczestnictwa w normalnym życiu osobom niepełnosprawnym, podejmijcie „walkę z trzema schodami” (podjazdy dla wózków inwalidzkich na

przejsiach dla pieszych, w szkołach, sklepach, kinach, teatrach itp.), zorganizujcie „olimpiadę sprawnych inaczej”,

- * zorganizujcie Wigilię dla bezdomnych,
- * zorganizujcie popołudniowe zajęcia dla dzieci przebywających w szpitalach,
- * zorganizujcie koncert w domu spokojnej starości,
- * poznajcie organizacje zajmujące się opieką społeczną,
- * zorganizujcie publiczną zbiórkę pieniędzy na wybrany cel,

BANK POMYSŁÓW: ZNALEŹĆ SOJUSZNIKÓW DLA HARCERSKIEJ DZIAŁALNOŚCI

JAK TO OSIĄGNAĆ?

- * waszymi największymi sojusznikami są rodzice !!!
- * stwórzcie Kolo Przyjaciół Harcerstwa,
- * informujcie swoje środowisko lokalne o swoich inicjatywach, sukcesach (wydajcie ulotkę, biuletyn o swojej drużynie, o tym co robicie),
- * podejmijcie współpracę z lokalną prasą, radiem, telewizją,
- * miejcie „swojego” radnego, który będzie występował w waszym imieniu,
- * poznajcie i nawiążcie współpracę z innymi organizacjami społecznymi działającymi w waszym otoczeniu,
- * nauczcie się sztuki autoprezentacji, nauczcie się „sprzedawać” siebie i swoje pomysły,
- * nie jest źle mieć stałego sponsora drużyny,

PROGRAM HARCERSTWA STARSZEGO

SAMODZIELNOŚĆ EKONOMICZNA MŁODZIEŻY

Jeżeli na kogoś polegać, to najlepiej polegać na sobie - własnej zaradności, pomysłowości, aktywności. Jeśli chcemy być niezależni musimy zacząć sami kierować własnym życiem.

W naszym kraju młodzi ludzie są bardzo długo uzależnieni od rodziców. Spróbujmy wcześniej wziąć odpowiedzialność za samych siebie. Swoją przyszłość fundujemy dziś. Sami będziemy musieli zadbać o znalezienie pracy i płacy dającej satysfakcję, oraz stworzenie godziwych warunków życia naszej przyszłej rodzinie. Do tego jednak każdy z nas potrzebuje wielkich praktycznych umiejętności.

CELE:

CO POWINIŃMY ZROBIĆ?

- * zdobyć umiejętność stawiania sobie celów, dokonywania wyborów, podejmowania decyzji, skutecznego działania.
- * kształtować postawy zaradności, życiowej samodzielności, odpowiedzialności za samego siebie. Osiągnąć indywidualnie pewien poziom życiowej niezależności, samemu zacząć zarabiać na swoje potrzeby.
- * rozszerzyć swoją wiedzę ekonomiczną, zrozumieć prawa rządzące ekonomiczną działalnością człowieka.
- * zdobyć praktyczne umiejętności przydatne w prowadzeniu działalności gospodarczej.
- * efektywnie prowadzić gospodarkę finansową i kwatermistrzowską w swoim środowisku harcerskim.

BANK POMYSŁÓW: ZDOBYĆ UMIEJĘTNOŚĆ STAWIANIA SOBIE CELÓW, DOKONYWANIA WYBORÓW, PODEJMOWANIA DECYZJI, SKUTECZNEGO DZIAŁANIA.

JAK TO OSIĄGNAĆ?

- * ściśle planujcie pracę drużyny i zastępów,
- * wspólnie zaplanujcie przygotowania do wyprawy, biwaku, obozu,
- * ułóżcie na swój użytek listę zasad dobrej organizacji pracy,
- * przygotujcie i przeprowadźcie w drużynie gry decyzyjne, symulacyjne, kierownicze,
- * weźcie udział w kursie mnemotechnik, czyli sposobów szybkiego czytania, zapamiętywania, uczenia się,
- * nauczcie się trudnej sztuki dyskusji, dowiedzcie się, na czym polega kultura dyskusji i... dyskutujcie,
- * nauczcie się sztuki negocjacji, przeprowadźcie na zbiórce grę negocjacyjną,

BANK POMYSŁÓW: KSZTAŁTOWAĆ POSTAWY ZARADNOŚCI, ŻYCIOWEJ SAMODZIELNOŚCI, ODPOWIEDZIALNOŚCI ZA SAMEGO SIEBIE. OSIĄGNAĆ INDYWIDUALNIE PEWIEN POZIOM ŻYCIOWEJ NIEZALEŻNOŚCI, SAMEMU ZACZAĆ ZARABIAĆ NA SWOJE POTRZEBY.

JAK TO OSIĄGNAĆ?

- * zastanówcie się, jakie chcielibyście w przyszłości wykonywać zawód, dowiedzcie się, jak musicie się do niego przygotować, opracujcie swoje programy na przyszłość -jaki wybieracie zawód, jaką szkołę powinniście w związku z tym ukończyć, gdzie pójść na studia, jakie zaliczyć kursy specjalistyczne, zaprezentujcie swoje programy na zbiórce,
- * opowiedzcie sobie na ognisku, jak chcielibyście urządzić w przyszłości swój dom,
- * zacznijcie ściśle planować swój czas w danym dniu, tygodniu, miesiącu, dowiedzcie się, jak racjonalnie gospodarować czasem,
- * zaplanujcie swoje miesięczne budżety, zapisujcie wszystkie wydatki i dokonujcie ich analizy raz w miesiącu, sprawdźcie, gdzie należy szukać oszczędności,
- * na zbiórce zróbcie wspólnie „burzę mózgów” -jak zarobić pieniądze na swoje potrzeby ? Spróbujcie indywidualnie wykorzystać te pomysły, po jakimś czasie pochwalcie się efektami,
- * postulat do waszej kapituły stopni harcerskich - dbajcie o uwzględnienie w próbach na stopnie wymagań „ekonomicznych” (np. zarobi na swój obóz, wyjazd w góry, komputer...),
- * zorganizujcie w drużynie jakąś formę samopomocy finansowej (np. kasa pożyczkowa),
- * wykorzystajcie swą własną wiedzę i umiejętności, którymi dysponujecie - ktoś umie szyć, ktoś robi śliczne drobiazgi ze skóry, ktoś zna dobrze język obcy i może robić tłumaczenia, ktoś jest „mózgiem” z matmy i może dawać korepetycje ...
- * połączcie letnią wędrówkę z jakąś formą zarobkowania (np. zbieranie owoców, praca przy zniwach),

BANK POMYSŁÓW: ROZSZERZYĆ SWOJĄ WIEDZĘ EKONOMICZNĄ, ZROZUMIEĆ PRAWA RZĄDZĄCE EKONOMICZNĄ DZIAŁALNOŚCIĄ CZŁOWIEKA.

JAK TO OSIĄGNAĆ?

- * zaprosicie na spotkanie specjalistów: prawnika (niech wam opowie, jak założyć własną firmę), maklera giełdowego (akcje, obligacje, zasady działania giełdy), księgowego (wymagane sposoby rozliczeń, prowadzenie ksiąg rachunkowych), finansistę (formy oszczędzania, stopa procentowa, kredyt, leasing), specjalistę do spraw marketingu, urzędnika z urzędu podatkowego; poproście o pomoc rodziców i ich znajomych,
- * przeprowadźcie na zbiórce grę giełdową,
- * zorganizujcie wycieczkę do banku, zdobądźcie informacje na temat nowoczesnych form oszczędzania,

BANK POMYSŁÓW: ZDOBYĆ PRAKTYCZNE UMIEJĘTNOŚCI PRZYDATNE W PROWADZENIU DZIAŁALNOŚCI GOSPODARCZEJ.

JAK TO OSIĄGNAĆ?

- * samodzielności ekonomicznej najlepiej uczyć się w działaniu! - opracujcie roczny budżet drużyny, zaplanujcie wydatki i zyski, zapoznajcie się z instrukcją finansową działania jednostek ZHP,
- * wprowadźcie do planu pracy drużyny ambitne cele materialne do osiągnięcia, takie dla których warto zdobywać fundusze (wyprawa zagraniczna, remont harcówki, kupno samochodu lub sprzętu turystycznego),
- * wspólnie zaplanujcie preliminarz finansowy biwaku, wyprawy, obozu,
- * zaplanujcie system przedpłat na obóz (łatwiej wpłacać miesięczne mniejsze kwoty niż całość kosztów jednorazowo),
- * zaplanujcie i przeprowadźcie akcję zarobkową drużyny (w załączeniu wykaz „sprawdzonych” akcji zarobkowych),
- * stwórzcie w drużynie, szczepie lub hufcu Koło Przyjaciół Harcerstwa, wykorzystajcie jego pomoc w zdobywaniu funduszy,
- * sprawdźcie, jakie są możliwości uzyskania dotacji do waszej działalności w różnego rodzaju stowarzyszeniach i fundacjach, u sponsorów itd.,
- * nauczcie się sztuki autoprezentacji, która ułatwi wam pozyskanie sojuszników,
- * wielu z was ma komputery, załóżcie komputerową ewidencję drużyny, książkę pracy, książkę finansową itp.,
- * komputer to nie tylko zabawka, to także potężne narzędzie do zarabiania pieniędzy - pamiętajcie o tym! Jeżeli kilkoro z was interesuje się np. elektroniką, połączcie swoje hobby -we wspólnej pracowni jesteście w stanie „czynić cuda”,

BANK POMYSŁÓW: EFEKTYWNIIE PROWADZIĆ GOSPODARKE
FINANSOWĄ I KWATERMISTRZOWSKĄ W SWOIM
ŚRODOWISKU HARCERSKIM.

JAK TO OSIĄGNAĆ?

- * zastanówcie się nad możliwością powołania harcerskich warsztatów (drużynowej manufaktury), które mogłyby podjąć jakąś działalność produkcyjną lub usługową,
- * otwórzcie w hufcu sklepik harcerski,
- * zastanówcie się jak pomóc bezrobotnym harcerzom starszym i instruktorom w waszym szczepie lub hufcu,
- * kompletujcie w drużynie, hufcu. Kręgu Przyjaciół Harcerstwa ekipę fachowców: księgowych, specjalistów od podatków, managerów, którzy mogą zawsze służyć pomocą i radą,
- * systematycznie prowadźcie solidną, fachową konserwację sprzętu obozowego i turystycznego,

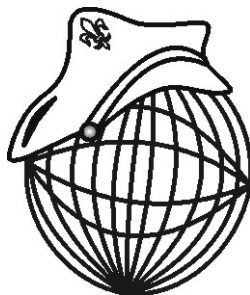
LISTA „SPRAWDZONYCH” AKCJI ZAROBKOWYCH

Wszystkie przedstawione poniżej propozycje są sprawdzone. „Gdzieś w Polsce” drużyny zarabiają w ten sposób pieniądze. Oczywiście, nie jest to lista zamknięta, uzupełnijcie ją o własne pomysły:

- * Harcerska Spółdzielnia Usługowa:
- * tłumaczenia, korepetycje, opieka nad dziećmi, wypożyczalnia sprzętu turystycznego, pomoc domowa (mycie okien, trzepanie dywanów), mycie samochodów, roznoszenie ankiet, zawiadomień, rozklejanie plakatów itp.
- * „Prace drogowe”: odnawianie znaków, malowanie, sprzątanie przystanków, sprzątanie szlaków turystycznych, odnawianie oznakowań,
- * akwizycja,
- * usługi foto-video,
- * organizacja różnego rodzaju kursów,
- * prace sezonowe:
- * zbieranie porzeczek, jabłek, truskawek itp.
- * akcja „Znicz”, „Parking” (przed 1. listopada),
- * Mikołaj (cały grudzień),
- * sprzedaż pocztówek wielkanocnych, pisanek,
- * Dzień Dziecka itd.,
- * organizacja imprez kulturalnych (koncerty, dyskoteki),
- * organizacja loterii, giełd i aukcji (staroci, sprzętu zimowego, muzycznego itp.),
- * prowadzenie sklepiku harcerskiego w hufcu (nawiążcie współpracę z Komisją Dostaw Harcerskich GK ZHP) lub sklepiku szkolnego
- * wydawanie gazetki szkolnej, gazety lokalnej, roznoszenie gazet,
- * sadzenie lasów,
- * wydanie planu swojej miejscowości,
- * network marketing,

PROGRAM HARCERSTWA STARSZEGO

OTWARCIE NA ŚWIAT

„Polskie harcerstwo jest częścią Światowego Skautingu - największej na świecie organizacji młodych ludzi.

Świat zmienia się wokół nas. Wciąż pojawiają się nowe problemy ważne nie tylko dla naszego kraju, ale dla całej planety. Potrafimy błyskawicznie informować o wydarzeniach mających miejsce w odległych zakątkach globu, ale jednocześnie wiemy o sobie tak mało.

Tylko wzajemne poznanie narodów, ich kultur i wartości pozwoli nam na twórcze i pokojowe współżycie.

CELE:

CO POWINIŚMY ZROBIĆ?

- * lepiej zrozumieć otaczający nas Świat poprzez poznanie innych krajów i narodów: ich kultur, tradycji, języka. Kształtować w sobie szacunek i tolerancję dla innych kultur i społeczności.
- * poprzez wędrowkę poznawać inne kraje i narody.
- * uświadomić sobie, że jesteśmy częścią Światowego Skautingu - największej organizacji młodych ludzi na świecie i przez to mamy wpływ na utrzymanie twórczych i pokojowych stosunków międzynarodowych. Zdobyć nowych przyjaciół.
- * rozszerzać za granicą wiedzę na temat Polski.

BANK POMYSŁÓW: LEPIEJ ZROZUMIEĆ OTACZAJĄCY NAS ŚWIAT POPRZEZ POZNANIE INNYCH KRAJÓW I NARODÓW: ICH KULTUR, TRADYCJI, JĘZYKA. KSZTAŁTOWAĆ W SOBIE SZACUNEK I TOLERANCJĘ DLA INNYCH KULTUR I SPOŁECZNOŚCI.

JAK TO OSIĄGNAĆ?

- * kto z waszych znajomych był ostatnio za granicą? Zaproście go na zbiórkę, niech podzieli się wrażeniami z podróży, pokaże zdjęcia...
- * na zbiórce przeprowadźcie „palcem po mapie” wyprawę dookoła Europy albo jeszcze dalej - na inne kontynenty, mapa, kostka do gry i odrobina fantazji zapewnią wam świetną zabawę,
- * przygotujcie się do takiej „wyprawy” - skompletujcie przewodniki, foldery z biur podróży, pocztówki, dowiedzcie się, jak najwięcej o trasie swojej wędrówki; określcie to, co jest najbardziej charakterystyczne dla krajów, regionów i miast, przez które wytyczycie swą trasę,
- * przeprowadźcie podobną „wyprawę” wzdłuż polskich granic, „odwiedźcie” naszych sąsiadów z północy, wschodu, południa i zachodu; co wiecie o tych krajach - ich historii, kulturze, aktualnej sytuacji politycznej i gospodarczej?
- * Spróbujcie rozszerzyć swoją wiedzę o innych krajach i narodach poprzez bliższe poznanie ich kultury; zaplanujcie sobie cykl „spotkań z kulturą”, np.: udział w projekcjach kina angielskiego w dyskusyjnym klubie filmowym, udział w pokazie francuskiej mody, zwiedzenie ekspozycji malarstwa holenderskiego w muzeum lub fotograficznej wystawy o Nowej Gwinei w muzeum etnograficznym itp.,
- * poznajcie jakiś wybrany kraj „od kuchni”, przygotujcie na zbiórce spotkanie, np. z kuchnią litewską, francuską, chińską,
- * na obozach, biwakach urządzajcie dni tematyczne dotyczące danego kraju, organizacji skautowej, kręgu kulturowego czy zagadnienia dotyczącego spraw międzynarodowych, np. dzień kuchni skandynawskiej, dzień parlamentu brytyjskiego
....
- * codziennie w środkach przekazu spotykacie się z problemami współczesnego świata: głód, przeludnienie, zmiany klimatyczne, recesja gospodarcza, wojny lokalne, nacjonalizm, fanatyzm religijny; zaproście na zbiórkę dziennikarza lub publicystę lokalnej prasy albo nauczyciela wiedzy o społeczeństwie i porozmawiajcie o tych globalnych problemach,
- * dowiedzcie się, jak działa Organizacja Narodów Zjednoczonych i czym zajmują się jej poszczególne agendy,
- * dowiedzcie się, co to jest Unia Europejska, jakie państwa wchodzi w jej skład, jak przynależność do Unii normuje życie gospodarcze państw członkowskich,
- * UWAGA -JĘZYKI OBCE!!! Bez ich znajomości współczesny człowiek jest bezradny. Zorganizujcie w drużynie językowe koło samokształceniowe - mocniejsi niech pomogą słabszym: Może namówicie do pomocy któregoś z rodziców, nauczyciela lub instruktora z domu kultury?
- * zanim na obóz lub wakacyjną wędrówkę zaprosicie zaprzyjaźnionych skautów przygotujcie podręczny, dwujęzyczny „Skautowy Słowniczek”,
- * świetną szkołą języka obcego jest korespondencja - poszukajcie za granicą korespondencyjnych przyjaciół, pomoże wam w tym Skautowy Bank Przyjaźni w Głównej Kwaterze ZHP,

BANK POMYSŁÓW: POPRZEZ WĘDRÓWKĘ POZNAWAĆ INNE KRAJE I NARODY.

JAK TO OSIĄGNAĆ?

- * po pierwsze musicie uwierzyć we własne siły i zdać sobie sprawę z tego, że dziś wyjazd zagraniczny nie jest już trudną sprawą. Dlatego po prostu zaplanujcie, przygotujcie i zorganizujcie ZAGRANICZNĄ WYPRAWĘ DRUŻYNY.
- * najpierw zdecydуйте, jakie cele stawiacie przed swoją wyprawą i gdzie chcielibyście wyjechać, rzetelnie oceńcie własne możliwości: może przygotowania trzeba rozłożyć na dłuższy okres czasu albo zaproponować współudział zaprzyjaźnionej drużynie lub kręgowi instruktorskiemu? Na początek zaplanujcie coś łatwiejszego, w przyszłym roku możecie podnieść poprzeczkę,
- * koniecznie zgłóście chęć zorganizowania wyprawy zagranicznej u pełnomocnika komendanta chorągwi do spraw zagranicznych - udzieli wam pomocy i potrzebnych informacji,
- * zdobądźcie jak najwięcej wiedzy na temat kraju, do którego się wybieracie: jego historii, kultury, geografii, aktualnej sytuacji politycznej i ekonomicznej, itd.,
- * stwórzcie „Wielką Księgę” kraju, do którego planujecie wyjazd (zbiór najbardziej aktualnych i szczegółowych informacji o historii, architekturze, obyczajach, polityce, zwyczajach kulinarnych itp. danego kraju),
- * skompletujcie odpowiednią literaturę: przewodniki, mapy, foldery,
- * szczegółowo zaplanujcie trasę podróży: co warto zobaczyć, jakie miejsca odwiedzić?
- * zdobądźcie informacje, które na pewno okażą się bardzo przydatne: jak ubezpieczyć uczestników wyjazdu, jakie są ceny żywności i paliwa, jakie są relacje walut, z jakich banków najlepiej korzystać, jak tanio podróżować, jakie są ceny w schroniskach lub na campingach itd.,
- * koniecznie dowiedzcie się, jakie organizacje skautowe tam działają, na pewno warto będzie nawiązać z nimi kontakt, spotkać się, może nawiązać dłuższą współpracę,

BANK POMYSŁÓW: UŚWIADOMIĆ SOBIE, ŻE JESTEŚMY CZĘŚCIĄ ŚWIATOWEGO SKAUTINGU - NAJWIĘKSZEJ ORGANIZACJI MŁODYCH LUDZI NA ŚWIECIE I PRZEZ TO MAMY WPŁYW NA UTRZYMANIE TWÓRCZYCH I POKOJOWYCH STOSUNKÓW MIĘDZYNARODOWYCH. ZDOBYĆ NOWYCH PRZYJACIÓŁ.

JAK TO OSIĄGNAĆ?

- * zgłóście chęć nawiązania kontaktu ze skautami z innych krajów u pełnomocnika komendanta chorągwi do spraw zagranicznych lub w Wydziale Zagranicznym Głównej Kwatery ZHP, tam dowiedcie się, jakie obowiązują w ZHP zasady współpracy zagranicznej,
- * poszukajcie, np. w harcerskiej prasie, materiałów informacyjnych dotyczących innych organizacji skautowych, Światowej Organizacji Ruchu Skautowego (WOSM) i Światowego Stowarzyszenia Dziewcząt Skautek i Dziewcząt Przewodniczek

(WAGGGS),

- * zgłóście w Wydziale Zagranicznym GK ZHP swój akces do Skautowego Banku Przyjaźni, łatwiej znajdziecie w ten sposób partnerskie środowisko skautowe,
- * poprzez Skautowy Bank Przyjaźni nawiążcie korespondencję z grupą skautową,
- * zaproponujcie swoim nowym skautowym znajomym zorganizowanie wspólnego przedsięwzięcia: obozu, wyprawy, wycieczki,
- * wspólnie uzgodnijcie co najmniej dwuletni plan działań, np. w tym roku zapraszacie ich do Polski, w przyszłym pojedziecie z rewizytą,
- * wymieńcie ambasadorów - przedstawicieli swoich drużyn przed właściwym przyjęciem całej grupy, wspólną wyprawą, obozem itp. Zaproszcie ich do udziału w zlocie hufca, chorągwi, Polowej Zbiórce Harcerstwa Starszego,
- * zaproszcie znajomych liderów skautowych do współpracy w organizacji hufcowego lub chorągwanego kursu drużynowych,
- * bądźcie tłumaczami, opiekunami zagranicznych gości w czasie podobnych przedsięwzięć w kraju,
- * jako drużyna weźcie udział w organizowanych corocznie w wielu krajach międzynarodowych zlotach skautowych,
- * Jeśli mieszkacie w pobliżu granicy, macie możliwość nawiązania kontaktów z grupą skautową działającą z drugiej jej strony, to świetna okazja do bliższej współpracy,
- * wykorzystajcie w codziennej pracy drużyny elementy metody i programu podpatrzone w innych organizacjach skautowych,
- * zorganizujcie wspólny obóz, wyprawę, wędrowkę np. pod nazwą „Pomost Wschód-Zachód”, na które zaprosicie zaprzyjaźnionych skautów z Europy Wschodniej i Zachodniej, pomóżcie im w znalezieniu wspólnego języka,
- * przez Wydział Zagraniczny GK ZHP możecie nawiązać kontakt z drużynami harcerskimi działającymi na Wschodzie wśród Polaków na Litwie, Białorusi, Ukrainie, w Kazachstanie,
- * zaopiekujcie się grupą młodzieży polskiej na Wschodzie, pomóżcie zorganizować tam drużynę harcerską,
- * zaproszcie ich na swój obóz, przeprowadźcie dla nich kurs zastępowych i przybocznych, pomóżcie zorganizować wycieczkę do Polski,
- * zaproszcie ich do udziału w hufcowym lub chorągwanym kursie drużynowych,
- * harcerze - akademicy zachęćcie do pracy w kręgu akademickim Polaków ze Wschodu studiujących w Polsce,
- * pomóżcie innym drużynom w nawiązaniu kontaktów z zagranicą,
- * opracujcie projekty nowych sprawności „międzynarodowych”, konkursów, przedsięwzięć promujących ideę otwarcia na świat, np. zaproponujcie zasady „Europejskiej Gry Autostopowej”,
- * w „NA TROPIE” podzielcie się własnymi doświadczeniami z kontaktów z innymi organizacjami skautowymi,

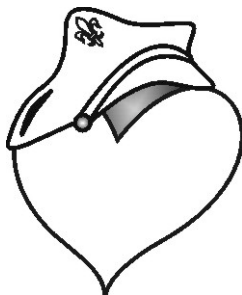
BANK POMYSŁÓW: ROZSZERZAĆ ZA GRANICĄ WIEDZĘ NA TEMAT POLSKI.

JAK TO OSIĄGNAĆ?

- * przed wyjazdem powinniście zaopatrzyć się u pełnomocnika komendanta chorągwi do spraw zagranicznych lub w Wydziale Zagranicznym Głównej Kwatery w materiały informacyjne o ZHP,
- * opracujcie własną metodą folder drużyny, miasta, regionu, informator, przewodnik,

- plakat, kasetę czy film, które zabierzecie ze sobą na wyprawę zagraniczną,
- * przygotujcie przed wyprawą drobne upominki dla swoich zagranicznych przyjaciół,
  - * przy wyjazdach za granicę posiadajcie zawsze w zanadrzu „program polski” (wystawę, grę, quiz o Polsce, teatr, piosenkę, pląsy itp.),

PROGRAM HARCERSTWA STARSZEGO

ZDROWIE I KULTURA FIZYCZNA

Cóż warte jest życie bez przygody, pokonywania własnych słabości, rzucenia wyzwania żywiołom, własnemu lękowi?

Aby dokonać takiego wyczynu należy nauczyć się dbać o zdrowie i kondycję fizyczną unikać zagrożeń cywilizacyjnych. Trzeba nauczyć się dokonywać mądrego wyboru pomiędzy szacunkiem dla własnego zdrowia, a uzależnieniem od nałogów: narkotyków, alkoholu, tytoniu. Nauczyć się, jak bezpiecznie przeżyć wędrowkę, wyprawę, przygodę...

CELE:

CO POWINNIŚMY ZROBIĆ?

- * nauczyć się racjonalnego i zdrowego trybu życia. Zapobiegać chorobom cywilizacyjnym.
- * uświadomić sobie zagrożenia wynikające z uzależnienia od narkotyków, alkoholu, tytoniu.
- * osiągnąć wysoki poziom sprawności fizycznej.
- * w sposób bezpieczny przeżyć przygodę, podejmując wyzwanie walki z własną słabością, lękiem, brakiem umiejętności.
- * nauczyć się zasad pierwszej pomocy i być stale gotowym do jej udzielenia.

BANK POMYSŁÓW: NAUCZYĆ SIĘ RACJONALNEGO I ZDROWEGO TRYBU ŻYCIA. ZAPOBIEGAĆ CHOROBOM CYWILIZACYJNYM.

JAK TO OSIĄGNAĆ?

- * sporządźcie swoje bilansy czasowe, sprawdźcie, ile średnio czasu w ciągu doby i całego tygodnia poświęćcie na pracę, naukę, odpoczynek, sen itd.,
- * dowiedzcie się, jakie są etapy rozwoju psycho-fizycznego młodego człowieka, sprawdźcie jakie, powinny być cechy rozwojowe właściwe dla waszego wieku,
- * zaproście na zbiórkę lekarza, dowiedzcie się, jak zdrowo się odżywiać i prowadzić zdrowy tryb życia, spytajcie o przyczyny chorób cywilizacyjnych i o to, jak ich unikać,
- * dowiedzcie się jak zwalczać stres, nauczcie się sztuki relaksacji,
- * przeprowadźcie kulinarną „zbiórkę ze zdrową kuchnią”, przed obozem lub biwakiem pamiętajcie o przygotowaniu „zdrowego” jadłospisu,
- * na biwaku wypróbujcie traperskie przepisy leśnej kuchni:
- * herbata z poziomek, zupa z pokrzyw, chleb z żołądzi, pieczone kłaczka tataraku, itp.,
- * poznajcie zioła lecznicze, przygotujcie „zieloną apteczkę drużyny”,
- * rozreklamujcie w hufcu „zdrowy” sprzęt sportowy i turystyczny: plecaki anatomiczne, ubrania i buty z tak zwanych materiałów i tworzyw aktywnych,

BANK POMYSŁÓW: UŚWIADOMIĆ SOBIE ZAGROŻENIA WYNIKAJĄCE Z UZALEŻNIENIA OD NARKOTYKÓW, ALKOHOLU, TYTONIU.

JAK TO OSIĄGNAĆ?

- * dowiedzcie się, jaka była geneza wprowadzenia do Prawa Harcerskiego punktu 10,
- * zaproście na zbiórkę lekarza, dowiedzcie się, dlaczego palenie tytoniu i picie alkoholu jest szkodliwe i jaki mają wpływ na rozwój młodego organizmu,
- * tak zwane bierne palenie jest również bardzo szkodliwe (!), postarajcie się, aby w waszym środowisku ograniczono palenie tytoniu w miejscach publicznych, poszukajcie sojuszników dla tego pomysłu,
- * zorganizujcie w swoim mieście „Dzień bez papierosa”, zachęćcie do współpracy lokalną prasę,
- * czy wiecie, jaka jest szkodliwość społeczna alkoholizmu: rozbite rodziny, przestępczość, itp.; przeprowadźcie na ten temat zwiad społeczny w swoim mieście, dzielnicy, przeprowadźcie dyskusję na temat swych spostrzeżeń,
- * zaproście na spotkanie pracownika Poradni Anonimowych Alkoholików,
- * porozmawiajcie o przyczynach alkoholizmu, jakie stereotypy zachowań społecznych sprzyjają popadaniu w nałóg, co należałoby tu zmienić?
- * zastanówcie się nad tym, dlaczego młodzi ludzie sięgają po alkohol?
- * ucźcie innych dobrym przykładem bezalkoholowych spotkań towarzyskich,
- * dowiedzcie się, jakie instytucje i organizacje na waszym terenie zajmują się zapobieganiem nałogom i gdzie osoby uzależnione mogą uzyskać pomoc,

UWAGA - aby skorzystać z przedstawionych niżej propozycji na pewno będzie wam potrzebna konsultacja i pomoc specjalistów !!!

- * dowiedzcie się, jakie instytucje i organizacje w waszym mieście, regionie, województwie zajmują się zapobieganiem narkomanii, uzyskajcie od nich wydawnictwa informacyjne, zaproście do współpracy specjalistów,
- * dowiedzcie się, co to są narkotyki, jakie są ich rodzaje i jakie negatywne skutki w organizmie wywołuje ich zażywanie,
- * dziś sprawa narkotyków w szkołach urasta do rangi bardzo poważnego problemu, zastanówcie się, czy nie moglibyście jakoś temu zaradzić?
- * porozmawiajcie o tym, dlaczego młodzież sięga po narkotyki i jak takim młodym ludziom można by pomóc,
- * przeprowadźcie w szkole akcję uświadamiającą szkodliwość narkotyków, zorganizujcie happening, pokaz filmów, spotkanie z fachowcem,
- * nałóg lub zdrowie to kwestia świadomego wyboru, jako harcerze wybierzmy sposób życia bez alkoholu, tytoniu, narkotyków
- * przeprowadźcie kuźnicę, rozmowę, dyskusję na ten temat,

BANK POMYSŁÓW: OSIAGNAĆ WYSOKI POZIOM SPRAWNOŚCI FIZYCZNEJ

JAK TO OSIAGNAĆ?

- * wprowadzać elementy ćwiczeń ruchowych do swoich zbiorów,
- * przeprowadźcie w drużynie testy sprawnościowe, następnie indywidualnie podejmijcie regularne ćwiczenia (biegi, pływanie, siłownia itd.), co miesiąc powtarzajcie testy sprawnościowe i porównujcie wyniki,
- * niech każdy z was opracuje swój indywidualny program treningu, na pewno przyda wam się rada nauczyciela WF z waszej szkoły,
- * do rocznego planu pracy drużyny włączcie stałe zajęcia sportowe: np. sportowa zbiórka raz w miesiącu,
- * rozpocznijcie w zastępie, drużynie trening sztuki walki, koniecznie poproście o pomoc specjalistów!
- * zorganizujcie w drużynie lub hufcu kurs pływacki lub kurs młodszego ratownika, dopilnujcie, aby każdy członek drużyny zdobył kartę pływacką,
- * na swoim osiedlu zorganizujcie miejsce do ćwiczeń (ścieżka zdrowia, ogródek sprawnościowy, boisko, strzeżone kąpielisko, siłownia), zaangażujcie do realizacji tego pomysłu radnych, rodziców, nauczycieli z pobliskiej szkoły, przyjaciół drużyny, młodzież z osiedla,
- * zorganizujcie w hufcu spartakiadę sportową, wielobój, mistrzostwa piłkarskie,
- * podejmijcie współpracę z Ośrodkiem Sportu i Rekreacji, zwróćcie się z prośbą o udostępnienie obiektów sportowych i sprzętu,
- * w pobliskiej jednostce wojskowej przeprowadźcie trening na wojskowym torze przeszkód,
- * obóz drużyny daje możliwość prowadzenia wielu do zajęć sportowych, olimpiada obozowa może być świetną okazją, aby zaprosić do zabawy młodzież z okolicy,
- * pomyślcie, co zrobić, aby gimnastyka poranna na obozie nie była tylko złem koniecznym,

BANK POMYSŁÓW: W SPOSÓB BEZPIECZNY PRZEŻYĆ PRZYGODĘ, PODEJMUJĄC WYZWANIE WALKI Z WŁASNĄ SŁABOŚCIĄ, LĘKIEM, BRAKIEM UMIEJĘTNOŚCI.

JAK TO OSIĄGNAĆ?

UWAGA - SWOJĄ PRZYGODĘ ZORGANIZUJecie W SPOSÓB BEZPIECZNY (!), KONIECZNIE POPROŚCIE O POMOC FACHOWCÓW.

- * w zależności od własnych zainteresowań i możliwości zaplanujcie w drużynie pracę ze specjalnością np. wodną, żeglarską, pletwonurkową, lotniczą, spadochronową, survivalową, czerwonych beretów, turystyczną, wysokogórską, jeździecką, sportową,
- * zgłóście udział drużyny w kursie spadochronowym, para-lotniowym lub lotniczym w Centralnym Ośrodku Lotniczym ZHP w Jeżowie Sudeckim,
- * zorganizujcie obóz specjalnościowy, np. wspinaczkowy, pomoże wam w tym Klub Wysokogórski ZHP,
- * weźcie udział w organizowanym corocznie centralnym obozie specjalnościowym,
- * weźcie udział w organizowanej corocznie Ogólnopolskiej Grze Specjalnościowej ZHP,
- * przy pomocy retmana waszego hufca lub pilota chorągwi zorganizujcie dla drużyny kurs żeglarski, zdobądźcie patenty żeglarskie, zwróćcie się z prośbą o udostępnienie sprzętu pływającego i wyznaczenie instruktora do zajęć na wodzie,
- * retman lub pilot pomogą wam zorganizować zatokowy lub pełnomorski rejs po Bałtyku,
- * zorganizujcie w hufcu rejs „Zawiszą Czarnym”,
- * zorganizujcie spływ kajakowy lub spływ własnoręcznie zbudowaną tratwą,
- * obóz wędrowny drużyny - górski, kajakowy, żeglarski, samochodowy, rowerowy - to świetny pomysł na lato,
- * sprawdźcie, czy w waszej okolicy działa klub wspinaczkowy, poproście o przeprowadzenie kursu dla drużyny, zorganizujcie biwak lub obóz wspinaczkowy,
- * zorganizujcie wyprawę zastępu lub drużyny w jaskinie,
- * paralotnia - to coś co mogłoby połączyć waszą fascynację górami i lataniem,
- * przy okazji obozów, wypraw, wędrowek zdobywajcie odznaki turystyczne i krajoznawcze,
- * zainteresujcie się survivaliem - sztuką przetrwania w trudnych warunkach, na biwaku, obozie , wyprawie przeprowadźcie minikurs survivalu,

Szczegółowe informacje dotyczące działań specjalnościowych możecie uzyskać w Wydziale Specjalności w Głównej Kwaterze ZHP

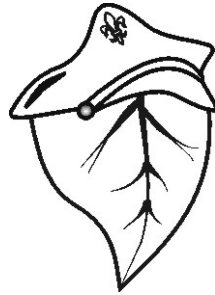
BANK POMYSŁÓW: NAUCZYĆ SIĘ ZASAD PIERWSZEJ POMOCY I BYĆ STAŁE GOTOWYM DO JEJ UDZIELENIA.

JAK TO OSIĄGNAĆ?

- * przeprowadźcie w drużynie minikurs pierwszej pomocy,
- * zdobądźcie sprawności: ratownika i opiekuna chorych,
- * skompletujcie i miejcie stale w pogotowiu apteczkę drużyny oraz podstawowy

- ekwipunek ratowniczy niezbędny do udzielenia pierwszej pomocy,
- * zapoznajcie się z zasadami opieki nad chorym w domu,
  - * zgłóście chęć pełnienia służby w miejscowym pogotowiu ratunkowym lub szpitalu,
  - * przygotujcie się do służby w sytuacjach awaryjnych, zainteresujcie się ratownictwem katastroficznym,
  - * opracujcie system alarmowy drużyny, wykorzystajcie współczesne techniki łączności przewodowej i bezprzewodowej (pomocy może udzielić wam harcerski klub łączności w hufcu lub chorągwi oraz Centralny Ośrodek Łączności ZHP w Łosicach),
  - * zapoznajcie się z planem ewakuacyjnym waszej szkoły i siedziby hufca,
  - * opracujcie plan ewakuacyjny dla swojego obozu lub zgrupowania obozów, przygotujcie plan działania w wypadku pożaru lasów,
  - * zorganizujcie na obozie system łączności z leśnictwem, **strażą** pożarną, policją, pogotowiem ratunkowym,
  - * dowiedzcie się, jakie są zasady postępowania i udzielania pierwszej pomocy w wypadku katastrof komunikacyjnych,
  - * zorganizujcie w drużynie lub hufcu grę specjalnościową lub turniej ratowniczy, podczas którego w praktyczny sposób będziecie mogli sprawdzić swoją wiedzę teoretyczną i umiejętności praktyczne,
  - * zdobądźcie przydatne uprawnienia państwowe (np. ratownika PCK, młodszego ratownika, ratownika WOPR, ratownika **GOPR**, ratownika drogowego),
  - * w miejscu zamieszkania podejmijcie się pełnienia służby porządkowej lub medycznej, np. podczas festynu miejskiego, imprezy plenerowej,
  - * nawiążcie kontakt z miejscową placówką Polskiego Czerwonego Krzyża oraz Miejskim Ośrodkiem Pomocy Społecznej, poszukajcie tam sojuszników dla swojego działania i pola dla swojej harcerskiej służby,

PROGRAM HARCERSTWA STARSZEGO

EKOLOGIA

„Skauci są dziećmi wolnych przestrzeni, a skauting to braterstwo w służbie i świeże powietrze” – mawiał Naczelny Skaut Świata. Żyjemy na planecie, która na razie jako jedyna zrodziła życie. Zrobiono już wiele, by to życie upośledzić czy nawet zniszczyć. Robi się jednak coraz więcej, żeby Ziemia nadal była piękna, zdrowa i płodna.

My – młodzi ludzie nie możemy pozostawać wobec tych zadań obojętni. Tu nie wystarczą dobre chęci, potrzebna jest wiedza i umiejętność jej praktycznego zastosowania. Jest to trudne, zacznijmy więc na początek od stosowania ekologii w codziennym życiu i naszym harcerskim działaniu. Pomóżmy ratować ziemię!

CELE:

CO POWINNIŚMY ZROBIĆ?

- * budować świadomość ekologiczną i poczucie potrzeby zachowania obecnego środowiska dla przyszłości.
- * nauczyć się rozpoznawania i przeciwdziałania zagrożeniom ekologicznym,
- * przekazywać wiedzę ekologiczną innym.
- * usuwać skutki degradacji środowiska.

BANK POMYSŁÓW: BUDOWAĆ ŚWIADOMOŚĆ EKOLOGICZNĄ I
POCZUCIE POTRZEBY ZACHOWANIA OBECNEGO
ŚRODOWISKA DLA PRZYSZŁOŚCI.

JAK TO OSIĄGNAĆ?

- * zorganizujecie biwak lub obóz ekologiczny to znaczy taki, podczas którego sami nie będziecie zanieczyszczać i truć,
- * część sanitarną i kuchenną swojego obozu zorganizujecie w sposób nieszkodliwy dla środowiska,
- * poznajcie świat roślinny i zwierzęcy swojego regionu, zidentyfikujecie gatunki endemiczne i zagrożone,
- * zorganizujecie wyprawę do najbliższego rezerwatu, do najbliższego parku narodowego,
- * przeprowadźcie w drużynie bezkrwawe fotograficzne łowy,
- * poznajcie dokładnie życie lasu i jego mieszkańców, poproście o pomoc znajomego leśniczego,
- * do życia drużyny czy obozu wprowadźcie obrzędowość puszczańską,
- * przeczytajcie „Zwitek kory brzozej” i „Poselstwo Indianina” Ernesta Thompsna Setona,
- * przeprowadźcie w swoim środowisku kampanię reklamową ekologicznych środków czystości,
- * zorganizujecie akcję: zapobiegania kłusownictwu, sadzenia drzewek, pomocy zwierzętom,
- * zorganizujecie w swym mieście obchody Dnia Ziemi,
- * zorganizujecie wystawę fotograficzną o dzikich wysypiskach śmieci,
- * zorganizujecie kiermasz zdrowej żywności,

BANK POMYSŁÓW: NAUCZYĆ SIĘ ROZPOZNAWANIA I
PRZECIWDZIAŁANIA ZAGROŻENIOM
EKOLOGICZNYM.

JAK TO OSIĄGNAĆ?

- * dopilnujcie, aby w waszych domach oszczędzano wodę,
- * dopilnujcie, aby wasi bliscy i znajomi używali środków kosmetycznych nieszkodliwych dla warstwy ozonu w atmosferze,
- * przeprowadźcie zwiad ekologiczny, sporządźcie mapę rejonów ekologicznego zagrożenia w mieście lub gminie,
- * dowiedzcie się, jak w waszej gminie zagospodarowane są grunty i zbiorniki wodne, wspólnie zastanówcie się, jak można nimi gospodarować z większą korzyścią dla środowiska naturalnego,
- * przeprowadźcie zwiad fotograficzny na temat architektury krajobrazu w waszej okolicy, zorganizujecie wystawę swoich prac,
- * zidentyfikujecie rejony zagrożone hałasem i rejony nadmiernego ruchu komunikacyjnego,
- * prowadźcie rejestr stanu cieków wodnych na terenie gminy, o wynikach zwiadu powiadomcie radnych, instytucje, organy administracyjne i organizacje zajmujące się sianem środowiska w waszym regionie,
- * zorganizujecie spotkanie z pracownikami tych instytucji -dowiedzcie się, jakie rodzaje zagrożeń ekologicznych dominują w waszej okolicy,

- * namówcie ich do współpracy, wspólnie spróbujcie znaleźć pole dla swojej starszoharcerskiej służby, np. -weźcie udział w pracy patrolu Służby Leśnej,
- * złóżcie wizytę w najbliższej stacji sanitarno-epidemiologicznej,
- * spróbujcie zbudować pojazd nieszkodliwy dla środowiska naturalnego,
- * na swoim obozie lub bazie harcerskiej zbudujcie ekologiczne źródło energii,
- * założcie hodowlę dżdżownic amerykańskich w celu produkcji humusu, przy okazji macie od razu pomysł na akcję zarobkową,

BANK POMYSŁÓW: PRZEKAZYWAĆ WIEDZĘ EKOLOGICZNĄ INNYM.

JAK TO OSIĄGNAĆ?

- * zorganizujcie i przeprowadźcie w swojej szkole warsztaty ekologiczne, poproście o pomoc fachowców,
- * zorganizujcie młodzieżowy sejmik ekologiczny,
- * zorganizujcie w hufcu minikurs ekologicznego obozowania,
- * napiszcie poradnik ekologicznego obozowania,
- * zorganizujcie punkt informacji ekologicznej w hufcu, w szkole,
- * napiszcie o swych działaniach do lokalnej prasy,
- * zaproście do współdziałania dziennikarzy,
- * wspólnie zorganizujcie happening ekologiczny w swojej miejscowości,
- * swoich pomysłach koniecznie napiszcie do „NA TROPIE”,

BANK POMYSŁÓW: USUWAĆ SKUTKI DEGRADACJI ŚRODOWISKA.

JAK TO OSIĄGNAĆ?

- * założcie mini eko-farmę w ogródku szkolnym, na stancy harcerskiej czy nawet w doniczce,
- * weźcie pod opiekę skwer, park, strumień, drzewo, polanę leśną,
- * podczas biwaków i obozów podejmijcie służbę na rzecz lasu: gradzenie mrowisk, prześwietlanie zagajników, oczyszczanie pasów przydrożnych, rekultywacja pogorzelsk,
- * zorganizujcie oczyszczanie brzegów jezior i rzek,
- * wiosną i latem zorganizujcie harcerskie patrole przeciwpożarowe, zaoferujcie swoją pomoc straży pożarnej i Służbie Leśnej,
- * przed obozem przemyślcie, jak zagospodarowywać swoje odpady,
- * dopilnujcie, aby w waszych domach używano ekologicznych środków czystości,
- * pomóżcie zwierzętom, np. budując budki dla ptaków, dokarmiając zwierzęta zimą, nawiążcie współpracę z Kołem Łowieckim,
- * podejmijcie walkę ze znęcaniem się nad zwierzętami,
- * zorganizujcie akcję likwidacji dzikich wysypisk śmieci, szczególnie w lasach. Nie bójcie się w sytuacjach zagrożenia środowiska naturalnego interweniować we władzach administracyjnych i samorządowych waszej gminy!